

Юлія Шелеп

ПАРТИЙНИЙ РАБОТНИК В УРСР В 1970 – НАЧАЛЕ 1980-Х ГОДОВ: МИРОВОЗЗРЕНИЕ, ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ И ОБРАЗ В ОБЩЕСТВЕННОЙ МЫСЛИ

В статье реконструировано повседневную жизнь партийно-советской номенклатуры в УССР в 1970-х – начале 1980-х гг. на основе материалов Государственного архива Львовской области, интервью, воспоминаний, прессы и художественной литературы. Проанализировано особенности делового и морально-этического образа представителя партийной элиты. Сочетание профессиональных и управленческих функций с историей повседневности позволило реконструировать целостный образ партийного функционера. Особое внимание уделено методам сравнения, сопоставления и обобщения для определения места партийной номенклатуры в общественно-политической жизни СССР, установления ее влияния на общество, изучения процесса формирования мировоззренческих ценностей и их соотношения с жизненными реалиями.

Ключевые слова: партийно-государственная номенклатура, номенклатурный аппарат, население УССР, партийный актив, самореализация.

Julia Shelep

PARTY OFFICIALS IN THE SOVIET UKRAINE IN 1970'S – BEGINNING 1980'S: IDEOLOGY, DAILY LIFE AND IMAGE IN PUBLIC OPINION.

The attempt to reconstruct the daily life of the Party and the Soviet nomenclature in the Ukrainian SSR in 1970s – beginning of 1980s on the basis of the State Archives of Lviv's region, materials of interviews, memoirs, press and literature was made in the article. In this paper examines the coverage of features of portrait descriptions, business, moral and ethical image of representative of the party elite. The thesis considers the combination of professional and management functions with everyday history, all of which allowed for the objectivity and integrity of the image of the party functionary. Special attention is given to methods of comparing, matching and synthesizing used to defining the place of the party nomenclature in the context of social and political life in the Soviet Union, to establish its impact on society and to trace the process of the ideological values formation and their correlation with life's realities.

Key words: party-state nomenclature, device of nomenclature, the population of the Ukrainian SSR, party activists, self-realization.

УДК 94(477.8)

Мар'яна Вепрів, Олег Малярчук

ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРИКАРПАТТЯ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

У статті проаналізовано основні структурні компоненти науково-технічного потенціалу – кадрові “кількісні і якісні” показники, висвітлено діяльність науково-дослідних підрозділів, подано характеристику пріоритетних науково-технічних досліджень західного регіону України.

Ключові слова: інтелігенція, інженер, освіта, кадри, спеціалісти.

Актуальність статті визначається тим, що складовою розвитку країни є її науково-технічний потенціал – сукупність усіх засобів науково-технічної діяльності та її ресурсів. Науково-технічний потенціал включає матеріально-технічну базу, наукові кадри та організаційно-управлінський сектор. Їх завдання впровадження в практику наукових знань, реалізація науково-технічної політики держави.

Історія розвитку економіки свідчить, що територіальне поєднання науки з розміщенням галузей виробництва сприяло вирішенню найактуальніших проблем суспільства. У цьому відношенні актуальним є напрацьований досвід Прикарпаття. Науковці та інженерно-технічні працівники досягли низки вагомих успіхів, особливо у хімічній та нафтогазовій галузях промисловості. Вони створили чимало новітніх перспективних зразків техніки, обладнання, приладів, які значно перевищували світові зразки, окреслили пріоритетні напрями подальших напрацювань.

Наукова новизна визначається представленим ретроспективним аналізом різних аспектів діяльності інтелігентської верстви краю.

Об'єкт дослідження – західноукраїнський науково-технічний потенціал.

Предмет – формування науково-технічного потенціалу Прикарпаття у другій половині ХХ ст.

Мета статті – розкрити процес розвитку науково-технічної сфери на прикладі Івано-Франківської області у другій половині ХХ ст., досягнення, тенденції, перспективи.

У радянській історіографії дослідження економічного розвитку західноукраїнських областей УРСР здійснювалося, згідно з задекларованими владою, етапів розвитку соціалістичного суспільства. Проте, не було створено жодної праці, в якій би комплексно аналізувався науково-технічний потенціал західного регіону України. Концептуальне переусвідомлення історії держави вченими розпочалося з кінця 80-х років минулого століття. Важливу роль в об'єктивному висвітленні історичних явищ і подій, зокрема західних областей України, відіграли праці В. Барана [1], С. Васюти [2], О. Васюти [3], Ю. Гумена [4], С. Давидович [5], Я. Дзісяка [6], О. Крайника [7], Р. Чигура [8] та багатьох інших дослідників. Вітчизняні науковці ввели до наукового обігу значний обсяг матеріалу, що зберігався у закритих архівосховищах. У наукових працях подається детальний аналіз суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку західного регіону України, проте ціла низка аспектів потребує дослідження, зокрема багатовимірності проблематики інтелігенції.

Поняття "інженерно-технічна інтелігенція" в СРСР оформилося у 1930-х роках й набуло поширення у другій половині минулого століття. Для технічної та діловодної документації аббревіатура ІТП (інженерно-технічний персонал) стала звичною, інженерів і техніків стали поєднувати в одну соціальну нішу, прирівнюючи вищу й середню спеціальну освіту [9, с. 24]. Існує чимало підходів до класифікації інтелігенції, але найбільш поширеним є варіант поділу за освітнім рівнем. Виробничу інтелігенцію розподіляли на спеціалістів із вищою і середньою спеціальною освітою, практиків, а також наукових співробітників зі ступенями та вченими званнями. Кількість практиків, які виконували управлінські функції і займалися розумовою працею стрімко скорочувалася. Здобути вищу освіту на заочних відділеннях інститутів не становило проблеми. Освіченість, "політична грамотність", а також "необхідні зв'язки" виступали запорукою для отримання посад. Вищі керівні посади (директорів та їх заступників, головних інженерів і механіків) займали особи з партійним квитком. Відповідальність, стаж, працелюбство, професійні знання часто виступали другорядними чинниками.

Згідно з класифікацією А. Соколова, радянська інтелігенція розподілялася на три субкультури: етико-нігілістичну (партійна номенклатура); етико-просвітницьку та етико-політичну, що була в опозиції до режиму [10, с. 57]. Серед інженерно-технічних працівників західного регіону України рівень партійності був невисоким, особливо це стосувалося вихідців із місцевого населення. До етико-просвітницької інтелігенції традиційно відносили вчителів, науковців, митців. Однак, до цієї групи частково можна віднести й інженерно-технічну інтелігенцію. Офіційне запровадження науково-технічних товариств (НТТ) сприяло масовому залученню до них інженерно-технічних працівників. Так, у звітах Івано-Франківського обкому Комуністичної партії вказується, що лише упродовж 1973 р. проведено 13 галузевих семінарів з керівниками НТТ. У 1974 р. проведено звітно-виборні збори в 600 організаціях НТТ області на яких обговорювалися різноманітні питання їх діяльності [11, арк. 126]. Станом на 1 січня 1984 р. нараховувалося вже 61, 9 тис. членів товариства об'єднаних у 15 обласних галузевих правлінь [12, арк. 63].

Етико-політична група охоплювала й інженерно-технічну інтелігенцію. Поряд із значною частиною байдужих до політики, пасивний опір владі проявлявся у приватних розмовах, окремих висловлюваннях проти партійного диктату, поширенні політичних анекдотів, підтримці забороненої Греко-католицької церкви та учасників національно-визвольних змагань, котрі поверталися із заслань. Вони таємно чи відкрито дотримувалися народних звичаїв і релігійних обрядів, виховували дітей згідно зі своїми переконаннями, ігнорували нову радянську обрядовість. Майже у кожній прикарпатській родині були як учасники та прихильники підпілля ОУН і УПА, так й інженерно-технічні працівники або висококваліфіковані робітники. Це наклало певний відбиток і сформувало свою концепцію поглядів, норм моралі, життєву філософію відмінну від інших регіонів республіки. Система "двійних стандартів" – одна для родини і близького оточення, інша – для "влади й посади".

У радянські часи утворився тип "прихованого існування". Для кращих представників радянської творчої інтелігенції захисною реакцією слугувала так звана "внутрішня" еміграція, що супроводжувалася "виходом" інтелігенції у двірники, кочегари, "безробітні", але продовженням своєї творчої справи [13, с. 30]. Дослідниця історичного портрету донецького інженера М. Сергєєва аргументує, що "для інженерно-технічної інтелігенції цей вихід виявився в пориванні в інші, зовсім не потрібні види діяльності. Замість того щоб мати конкретну мету в житті, займатися вдосконаленням власних фахових якостей, сподіваючись на кар'єрне зростання й гідне життя,

інженерно-технічна інтелігенція займалася "пошуком себе": художньою та громадською діяльністю, пиячила, з острахом обговорювала та критикувала владу" [14, с. 118]. Однією з характерних рис радянського працівника була звичка робити все за принципом – "вони роблять вигляд, що нам платять, а ми – що працюємо". Основним критерієм виступало вчасно зробити справу, а не сумлінність і якість виконання. Поряд з байдужими людьми, які уникали участі в громадському та науковому житті, були особи – інженери, техніки й робітники котрі йшли працювати за покликанням. Так, лише упродовж 1969 р. у промислове виробництво Івано-Франківської області впроваджено більше 8 тис. винаходів і раціоналізаторських пропозицій з річним економічним ефектом 9, 2 млн крб. [15, арк. 1]. Упродовж 1 квітня 1970 р. – 1 квітня 1971 р. проводився обласний огляд-конкурс "На кращу організацію роботи по підвищенню технічного рівня, якості і надійності промислової продукції". В огляді прийняло участь 100 тис. новаторів виробництва, інженерно-технічних працівників і службовців, профспілкових активістів, народних контролерів, які провели значну роботу з раціонального витрачання палива, електроенергії, фінансових, матеріальних і трудових ресурсів. У виробництво було впроваджено 9, 4 тис. пропозицій з економічним ефектом 10 млн крб. [16, арк. 107].

На початку 70-х років XX ст. у народному господарстві Івано-Франківської області працювало 60195 спеціалістів, в тому числі з вищою освітою – 22773 особи, або 37,8 %, з середньою спеціальною – 37422, або 62,2 %. Наприкінці 1970-х р. у промисловості й на транспорті, сільському господарстві кількість працівників з вищою і середньою спеціальною освітою сягала – 70 %, будівництві – 21 %. Однак, цього явно не вистачало. Так, серед начальників цехів, змін, майстрів працювало практиків 3369 осіб, або 30,3 %. Найбільша кількість практиків була серед керівників і спеціалістів легкої промисловості – 27,6 %, харчової – 22,3 % [17, арк. 2–3]. Чисельність спеціалістів з вищою і середньою спеціальною освітою, зайнятих у промисловості станом на 1973 р. складала 14,3 тис. осіб, в тому числі з вищою – 4,5 тис., з середньою спеціальною – 9,8 тис. На кожну тисячу робітників і службовців області у 1970 р. припадало 27 осіб з вищою освітою, в 1973 р. – 37 [17, арк. 108–109].

Проблемою у промисловому виробництві була плинність кадрів. На підприємствах легкої промисловості області у 1970 р. було прийнято на роботу 2113 осіб, а звільнено – 1670. Основною причиною такого стану був низький рівень організації праці, відсутність належних санітарно-побутових умов на виробництві. Майже на всіх підприємствах побутові приміщення не відповідали нормам. Виняток становили – Івано-Франківська шкіряна фірма, хутрове об'єднання "Тисмениця", Івано-Франківська швейна і Коломийська взуттєві фабрики [18, арк. 27–28]. У 1976 р. показник "плинності робочих кадрів" сягав 97,5 тис. осіб, або 14,2 % із кількості працюючих робітників. "За власним бажанням" звільнився кожний сьомий робітник. Найбільша плинність кадрів припадала на підприємства місцевої – 18,8 % і харчової промисловості – 21,5 %. В Івано-Франківському заводоуправлінні будівельних матеріалів упродовж року звільнилося дві третини працівників, на арматурному заводі – майже половина. Таку значну плинність кадрів пояснювалося незадовільними умовами праці [17, арк. 16].

Система управління НТП у СРСР базувалася на створенні відповідних організаційних структур з координації науково-дослідних робіт. На рівні найвищих органів влади та управління в республіці, все здійснювалося по вертикалі: відповідні комісії у Верховній Раді УРСР, головне планово-економічне управління і Рада сприяння НТП при обкомі партії, міські (районні) Ради народних депутатів, підприємства. На рівні наукових структур – Академія наук УРСР – наукові центри і науково-координаційні Ради в областях (координатори науково-технічних програм із числа провідних науково-дослідних інститутів) – підприємства. В областях – управління НТП здійснювалося й через відповідні галузеві структури: галузеві міністерства і відомства, галузеві науково-дослідні інститути, підприємства. Відповідні спілки наукових й інженерно-технічних товариств області – галузеві й територіально-наукові – підприємства, які також виступали складовою системи координованого державою процесу. Івано-Франківська область виступала складовою загальнодержавної системи, але вирізнялася у регіоні своїм потужним науково-технічним потенціалом. Погоджуємося з твердженням дослідниці С. Давидович, що з розробки низки наукових проблем їй поступалася сусідня Львівська область [5, с. 12].

Проаналізувавши річні звіти партійно-радянського апарату, що містяться у архівних фондах, а також документацію наукових установ, вважаємо за доцільне виокремити три найбільш актуальні й перспективні в подальших дослідженнях науково-технічні проблеми Прикарпаття: Калуш – зона екологічного лиха, розробка менілітових сланців і урано-поліметалічного басейну.

Мінералогічний склад руд Прикарпатського родовища (м. Калуш) являло собою єдину в УРСР сировинну базу для отримання безхлорних мінеральних добрив, технологія комплексної переробки яких немала аналогів у СРСР. У 1967 р. почав діяти Домбровський кар'єр, на якому вперше у світовій практиці почали видобувати калійну руду відкритим способом. Питаннями удосконалення

технології комплексної переробки полімінеральних калійних руд ("каменів родючості") займався Всесоюзний науково-дослідний і проектний інститут галургії і його Калуська науково-дослідна лабораторія. Якщо у 1964 р. річний об'єм науково-дослідних робіт складав – 90 тис. крб., то у 1970 р. – 370 тис. крб., а в 1975 р. – 700 тис. крб. [19, арк. 15–16].

У 1970 р. колектив Калуського хіміко-металургійного комбінату (КХМК), незважаючи на труднощі в освоєнні технології виробництва і проектних потужностей на сульфатній та хлормангнієвій фабриках, добився виконання державного плану: з валової продукції на 101,2 % (у порівнянні з минулим роком вона зросла на 40 %); з товарної продукції – 101,4 % (39,3 %); з реалізації готової продукції – 100,8 % (43 %) [19, арк. 19–20]. Хімічний комплекс невпинно нарощував свої виробничі потужності. Виробництво отрутохімікату цинебу почало діяти у 1971 р. На ньому виготовляли засоби хімічного захисту рослин. На КХМК вперше в країні з відходів місцевих руд організовано виробництво металічного магнію. В 1973 р. цьому продукту присвоєно державний знак якості [20, арк. 109].

У 1974 р. почало діяти також виробництво хлору і каустичної соди. На ньому виготовлявся зріджений хлор, частина якого йшла на забезпечення власних потреб, решта – відправлялося на хімічні підприємства країни. Відпала необхідність завозити з-за кордону і каустичну соду. Найважливішою ланкою технологічного процесу на комбінаті була сульфатна збагачувальна фабрика. На ній виготовлялися висококонцентровані мінеральні добрива, а відходи – луки частково використовували як сировину для одержання магнію.

Перша тонна хлорвінілу отримана 22 лютого 1975 р. наукові зусилля працівників виробництва дали змогу в грудні 1975 р. атестувати хлористий вініл на державний Знак якості та в майбутньому двічі його переатестувати. Складовою частиною єдиного комплексу, який здійснювала "Олефінова програма", було виробництво хлорвінілу і поліхлорвінілової смоли на об'єднанні "Хлорвініл" (наказом міністерства хімічної промисловості № 300 від 25 квітня 1975 р. Калуський хіміко-металургійний комбінат перейменовано у Калуське виробниче об'єднання "Хлорвініл").

За роки дев'ятої п'ятирічки на виробничому об'єднанні "Хлорвініл" впроваджено понад 100 великих науково-дослідних робіт, 160 винаходів та біля 6 тис. раціоналізаторських пропозицій. Освоєно складні технологічні процеси з випуску хлорвінілу і поліхлорвінілової смоли. Економічний ефект від впроваджених заходів становив за цей період 17 млн крб. За 1971–1975 рр. збільшення обсягу виробництва, за рахунок продуктивності праці, становило 95,3 %. Восьми видам продукції присвоєно державний Знак якості, питома вага якої становила 29,5 %. Лише за перше півріччя 1976 р. на "Хлорвінілі" було впроваджено 800 раціоналізаторських пропозицій з економічним ефектом біля 1,5 млн крб. [21, арк. 57].

У відповідності з міжурядовим договором між СРСР і Угорщиною, а також розпорядженням Ради Міністрів СРСР № 1293-р від 8 липня 1983 р. на об'єднанні "Хлорвініл" розпочато будівництво виробництва етилену потужністю 250 тис. т в рік на імпортному обладнанні фірми "Лінде" (ФРН). Термін введення в дію – другий квартал 1986 р. [22, арк. 18].

Ці етапи значних історичних звершень – одна сторона медалі. Наприкінці 1970-х років екологічна ситуація ускладнювалась, стан атмосферного повітря в Івано-Франківській області різко погіршився. Одним із головних винуватців цього було офіційно назване виробниче об'єднання "Хлорвініл". Згідно з висновками природоохоронних органів, воно систематично не виконувало завдання ЦК КПРС і РМ СРСР щодо забезпечення очистки відпрацьованих газів відповідно до рівня, передбаченого санітарними нормами. За даними Калуської санепідемстанції, 44 % проб хлористого водню перевищувало гранично допустимі норми концентрації санітарно-захисних та житлових зон. Основним джерелом поступлення хлору в атмосферу був магнієвий завод, котрий щодоби викидав близько 2 т шкідливих речовин. У січні 1978 р. валовий викид шкідливих речовин в атмосферу Калушини складав близько 40 тонн/добу, в тому числі 18 тонн/добу пилу калімагнезії, 3 тонни/добу дихлоретану, 2 тонни/добу хлору, 1 тонну/добу полівінілхлориду, 0,5 тонни/добу цинебу і т. д. [4, с. 190].

Наприкінці 80-х років ХХ ст., як і в цілому в країні, "гігант хімічної індустрії Прикарпаття" опинився в кризовому стані. Різке скорочення капітальних вкладень, відсутність інноваційної промислової політики зумовлювали поступове зниження й старіння основних фондів, розвал економіки, масове безробіття й наростання соціальної напруги у суспільстві. З метою забезпечення захисту життя та здоров'я людей, нормалізації екологічного стану на території області Президентом України В. Ющенком 10 лютого 2010 р. був підписаний указ № 145/2010 "Про оголошення території міста Калуш та сіл Кропивник і Сівка-Калуська Калуського району Івано-Франківської області зоною надзвичайної екологічної ситуації".

31 серпня 2011 р. у м. Калуш відбувся екологічний захід під назвою "Проблеми попередження транскордонної еколого-техногенної надзвичайної ситуації внаслідок негативних змін екологічного

стану Калуської промислово-міської агломерації". Організували його Національний інститут стратегічних досліджень разом із Проектом Європейської комісії із запобігання, готовності та реагування на природні та техногенні катастрофи PPFД, за участі українських і міжнародних експертів, які мали розробити стратегію подальших дій із подолання екологічної загрози у Калуші. Представник ООН Г. Фунаї повідомив, що екологічна ситуація у Калуші і на західному кордоні дуже тривожна. Загалом, міжнародну спільноту дуже турбує проблема захоронення та вивозу гексахлорбензолу із полігону [23].

Проблема розробки сланців Карпатського регіону залишилася нерозпочатою до сьогодні. На черговому спільному засіданні депутатських комісій з питань екології обласних Рад Івано-Франківської, Львівської і Тернопільської областей у травні 2011 р. вирішили не поспішати з наданням міністерству екології та природних ресурсів дозволу на користування родовищем газових сланців "Олеська", що на території цих областей. Голова Тернопільської обласної Ради О. Кайда пояснював: "На шальку терезів поставлені, з одного боку, енергетична незалежність України, з іншого, безпека людей, які живуть у цьому густо населеному регіоні над Дністром. А екологічні ризики і прогнози недостатньо вивчені: як гідророзриви пластів вплинуть на водоносні шари, чи не будуть вони забруднені під час буріння, що буде після використання свердловин" [24].

Науковці Івано-Франківського проектно-конструкторського технологічного інституту та інституту геології горючих копалин, працівники Вигодського лісокомбінату ще у 1963 р. провели термічну переробку ста тонн менілітових сланців. Подібний експеримент переробки карпатських сланців проведено також на сланцепереробному комбінаті в Кохтла-Ярве (Естонія). Упродовж 11–14 жовтня 1966 р. відбулася міжвідомча нарада в м. Івано-Франківську з проблем використання менілітових сланців. За попередніми підрахунками – запаси сланців до глибини сто метрів, у місцях їх виходу на поверхню, складають понад 500 млрд т (практично їх запаси невичерпні). Перелік продуктів, які можна одержати зі сланців – від будівельних матеріалів до фармацевтичних виробів. Практично "все могло йти в діло", відходи виробництва – відсутні. І все ж, досі сланці залишилися тільки гірничою породою. Основна причина – не було єдиного центру, який би взяв на себе вирішення проблем комплексної переробки карпатських сланців. За кордоном у той час вже були сланцепереробні комбінати, які випускали автомобільний бензин, мазути цілого ряду марок, зріджений газ для газобензинового постачання, десятки марок різних бітумів для будівельних потреб [25].

У зв'язку з новими проблемами, які необхідно було вирішувати в економіці регіону та країни, на базі філіалу Львівського політехнічного інституту був створений інститут нафти і газу (постанова Ради Міністрів СРСР № 919 від 2 грудня 1966 р.). Інститут готував спеціалістів для міністерства нафтової і газової промисловості СРСР, а також для міністерства геології СРСР. На базі інституту щорічно проходили перепідготовку 600 інженерно-технічних працівників. Це єдиний вищий учбовий заклад в Україні, що готував інженерів для нафтової та газової промисловості. На п'яти факультетах інституту у 1971 р. навчалося близько 7 тис. студентів, в тому числі – 4 тис. на стаціонарі [19, арк. 140].

У довідці ректорату Івано-Франківського інституту нафти і газу "Про стан впровадження завершених науково-дослідних робіт з нафтогазової тематики, виконаних для підприємств і організацій Івано-Франківської області" задокументовано, що "для підприємств області з 1967 р. до 1970 р. з нафтогазової тематики виконувалося 24 теми загальною вартістю 352 тис. крб. Промисловим організаціям передані наукові розробки з усіх 24 тем. Очікуваний економічний ефект складає 1649, 6 тис. крб. у рік" [26, арк. 67].

Особливо перспективною, на нашу думку, є розробка урано-поліметалічного басейну. Цікаву інформацію можемо почерпнути з доповідної записки ректорату Івано-Франківського інституту нафти і газу "Про відкриття Стебницького урано-поліметалічного басейну і протокол засідання кафедри Ради геологорозвідувального факультету" від 20 квітня 1973 р. під грифами ("цілком таємно").

У результаті планових науково-пошукових досліджень, проведених Івано-Франківським інститутом нафти і газу з теми "Мідно-марганцево-залізна мінералізація відкладів Карпат і Передкарпаття", на початку 1973 р. була вперше встановлена на території області "уранова мінералізація в міднистих пісковиках" протяжністю більш як сто кілометрів. Потужність пластів сягала від 0,2 до 10 метрів і більше, а кількість урану – 0,36–0,87 %. Проведена інститутом робота дозволяла стверджувати про наявність урано-поліметалічного басейну на території Івано-Франківської та Львівської областей. У протоколі засідання Ради геологорозвідувального факультету у повістці дня ключове питання – "Про відкриття Стебницького урано-поліметалічного басейну". Із повідомлення професора Н. Білоуса можна довідатися, що "у 1971–1972 рр. Львівській геологічній експедиції і міністерству геології УРСР направлялося обґрунтування для "постановки" відповідної господарської договірної теми. Через те, що гроші не були виділені, відповідні досліді почали проводитися по аспірантській темі М. Петруняка. У процесі його роботи виявилось, що урано-поліметалічне залягання

простежувалося на 108 км, від сіл Кути до Грабівки". Вміст урану коливався у близьких до союзних і закордонних кондицій. У зв'язку з тим, що в руді були наявні й домішки золота, срібла, цинку, свинцю, дані руди можна розглядати як цінний комплекс мінеральної сировини тощо.

Таким чином, аналіз розвитку науково-технічного потенціалу Івано-Франківської області засвідчує, що у другій половині ХХ ст. була створена розгалужена мережа галузевих науково-дослідних і проектно-конструкторських установ. Саме у ці роки зріс кількісний і якісний склад наукових співробітників, підвищився рівень їхньої кваліфікації. У досліджуваний період було вирішено одну із найбільш гострих проблем – сформовано центр науково-технічної роботи і його зв'язок з виробництвом. Комплексну і глибоку наукову політику, вагому роль у прискоренні науково-технічного прогресу відіграв створений Івано-Франківський інститут нафти і газу. Науково-дослідні і проектно-конструкторські установи становили потужний науково-технічний потенціал не тільки області, а й західноукраїнського регіону та республіки. Провідними напрямками їхньої діяльності були: надання науково-технічної допомоги підприємствам з освоєння нових потужностей і впровадження передових технологій, економічне навчання персоналу.

Список використаних джерел

1. Баран В. К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.) / В. К. Баран. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – 670 с.
2. Васюта С. І. Радянський екоцид в Україні: історичні витоки та труднощі подолання / С. І. Васюта. – Тернопіль: СМП "Астон", 2000. – 536 с.
3. Васюта О. А. Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального розвитку / О. А. Васюта. – Тернопіль: Галдрук, 2001. – 600 с.
4. Гумен Ю. Є. Урбоекологічні проблеми Західного регіону України 1960–1990 рр.: історичний аспект / Ю. Є. Гумен. – Тернопіль: Вектор, 2008. – 264 с.
5. Давидович С. Н. Соціально-економічні процеси в Івано-Франківській області в другій половині 60–80-ті роки ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / С. Н. Давидович. – Тернопіль, 2012. – 19 с.
6. Дзісяк Я. І. Соціально-економічні процеси в Україні наприкінці 80-х на початку 90-х років ХХ століття: автореф. дис. к. іст. наук: 07.00.01 "Історія України" / Я. І. Дзісяк. – Чернівці, 2006. – 18 с.
7. Крайник О. П. Економічний розвиток регіону / О. П. Крайник. – Львів, 2002. – 294 с.
8. Чигур Р. Ю. Соціально-екологічні процеси в Західному регіоні України 70 – 80-х років ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / Р. Ю. Чигур. – Львів, 2003. – 22 с.
9. Кузьменко М. М. Радянська та зарубіжна історіографія соціальних джерел формування "соціалістичної інтелігенції" / М. М. Кузьменко // Історичні та політологічні дослідження. – 2005. – № 2 (24). – С. 29–42.
10. Соколов А. В. Формула інтелігентності / А. В. Соколов // Вопросы философии. – 2005. – № 5. – С. 57–67.
11. Держархів Івано-Франківської обл., ф. П – 1, оп. 1, спр. 4019, арк. 191.
12. Держархів Івано-Франківської обл., ф. П – 1, оп. 1, спр. 5002, арк. 227.
13. Колесник І. І. Українська культура та історіографія: історія ментальності / І. І. Колесник // Український історичний журнал. – 2002. – № 1. – С. 26–37.
14. Сергєєва М. Історичний портрет донецького інженера (1965–1980-ті рр.) / М. Сергєєва // Схід. – № 3 (117). – С. 115–119.
15. Держархів Івано-Франківської обл., ф. П-1, оп. 1, спр. 3581, арк. 169.
16. Там само, ф. Р – 6, оп. 2, спр. 3565, арк. 35.
17. Там само, ф. П-1, оп. 1, спр. 4221, арк. 157.
18. Там само, ф. П-1, оп. 1, спр. 3677, арк. 122.
19. Там само, ф. П-1, оп. 1, спр. 3611, арк. 243.
20. Там само, ф. П-1, оп. 1, спр. 4048, арк. 135.
21. Там само, ф. П-1, оп. 1, спр. 4117, арк. 192.
22. Там само, ф. П-1, оп. 1, спр. 5104, арк. 136.
23. Калуш перетворено в зону екологічних катастроф / М. Довбенчук // Дзвони Підгір'я. – 7 жовтня 2011.
24. На Галичині сланцевий газ поки що не видобуватимуть / В. Іванців // Дзвони Підгір'я. – 20 травня 2011.
25. Карпатська цілина // Прикарпатська правда. – 15 жовтня 1966.
26. Держархів Івано-Франківської обл., ф. П-1, оп. 1, спр. 3583, арк. 161.

Марьяна Веприв, Олег Мальярчук

ФОРМИРОВАНИЕ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРИКАРПАТЬЯ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ ХХ ВЕКА

В статье проанализированы главные структурные компоненты научно-технического потенциала – кадровые "количественные и качественные" показатели, освещено деятельность научно-исследовательских подразделений, предоставлено характеристику приоритетных научно-технических исследований западного региона Украины.

Ключевые слова: интеллигенция, инженер, образование, кадры, специалисты.

Mariana Vepriv, Oleg Malyarchuk

THE FORMATION OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL POTENTIAL IN PRECARPATHIAN REGION IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

The article contains the analysis of the main constituent components of the scientific and technological potential, namely workforce "quantitative and qualitative" indicators, the results of scientific and technical researches in western Ukraine are elucidated.

Key words: the intellectuals, engineer, education, personnel, professionals.

УДК 392.3-057.56(477.87)"22"

Оксана Кичак

**ВЗАЄМИНИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ІЗ ЧЛЕНАМИ СВОЇХ СІМЕЙ
НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТТЯ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.
(ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)***Стаття присвячена взаєминам трудових мігрантів із членами своїх сімей на прикладі Закарпаття початку ХХІ ст.**Ключові слова: трудові мігранти, заробітчанська сім'я Закарпаття ХХІ ст., взаємовідносини, дистанціювання від сімейних проблем, взаємини.*

Сім'я – як особлива система організації взаємин людей передбачає їх надто тісні стосунки один із одним впродовж багатьох років. Однак на початку ХХІ століття у Закарпатті значного поширення набули сім'ї трудових мігрантів, що, внаслідок постійного тривалого перебування членів подружжя далеко один від одного, має своїм наслідком значні зміни у їх взаємовідносинах. Через це аналіз подібних сімей дає змогу окреслити важливі для їх вивчення питання: яким чином заробітчанство, матеріальні труднощі/достатки впливають на характер шлюбно-сімейних стосунків і спосіб життя сім'ї? Чи подібний тип сімейної поведінки має вважатися маргінальним (або він вже є таким на Закарпатті) у відношенні до інших верств суспільства? Чим відрізняються сімейні норми і цінності в мігрантських родинах від норм та цінностей інших закарпатських сімей? Чи впливає перебування одного з членів подружжя значний час у середовищі різних культур на їх шлюбно-сімейні стосунки і реальне виконання ролей, особливості поведінки і взаємовідносини між ними?

Попри актуальність, тема трудової міграції у сприйнятті широкого загалу пов'язана з міфами та стереотипами: у багатьох немає розуміння глибинних причин і масштабів такого явища. Тому нам хотілося б запропонувати власне бачення цієї проблеми. Важливість викладеного визначила тему статті і структуру викладу матеріалу у ній.

На даний час немає комплексних наукових досліджень, присвячених як феномену заробітчанської сім'ї взагалі, так і проблемі подружніх та батьківсько-дитячих взаємовідносин у ній зокрема. Окремі автори так чи інакше вивчали питання впливу заробітчанства батьків на життя і психологічний розвиток їх дітей. Нечисленні ж дослідницькі роботи вітчизняних авторів, присвячені міжособистісним стосункам у сім'ї на межі ХХ–ХХІ ст., акцентують свою увагу переважно на впливі соціально-психологічних трансформацій, які відбуваються у сучасному суспільстві (глобалізація та інформатизація соціуму), на розвиток такого явища як сім'я. При цьому дослідження негативні тенденції сімейної поведінки у сім'ях трудових мігрантів та вивчення впливу міграції дорослих на їх стосунки з дітьми практично не проводилося взагалі. Тим більше відсутніми є студії, що базувалися б на місцевому досвіді вказаної проблематики.

Ця стаття виконана на основі власних польових досліджень та ряду публікацій вітчизняних дослідників.

Метою цієї роботи є спроба, на основі польових досліджень автора, окреслити основні негативні тенденції сімейної поведінки у середовищі трудових мігрантів Закарпаття, подати життя заробітчанських сімей "у всій його красі", без приховування недоліків, які в ньому з'явилися у результаті довготривалої міграції її членів, тобто показати правду життя родин закарпатських трудових мігрантів початку третього тисячоліття.

Значна увага при написанні статті приділялася дослідженням, присвяченим особливостям міжособистісних відносин українців, зокрема загальним проблемам сім'ї та сімейних взаємовідносин. До них належить, наприклад, стаття М. Замятіної [7], у якій відзначається, що зміст психологічних і сімейно-рольових відносин піддається значним змінам у процесі розвитку суспільства, що вимагає більшого усвідомлення, координування самим подружжям своїх шлюбних відносин. Інформацію про трудову міграцію (зокрема, про її закарпатський варіант) та її наслідки для життя членів сім'ї отримуємо з праці О. Кичак [9] та колективного дослідження "Населення України. Трудова еміграція в Україні" [11].

З життєвою кризою сучасної сім'ї, як чинника формування міграційної готовності знайомимось із праць Н. Бабенко [1] та М. Савіної [5]. Низка досліджень багатьох соціологів, психологів і педагогів (О. Блинової [1], І. Іванова [8], В. Мікловди, О. Повстина [10]) вказує на те, що сучасна сім'я, як соціальний інститут, перебуває у стані гострої кризи, що часто є чинником формування